

Wally zwiedza Świat!

23(75)

Wally poznaje historię świata!

TYGODNIK ®
CENA 3,50 zł
od 20.07.00
do 26.07.00

Średniowiecze

Rzygacze

Gry

Chłopi

ISBN 83-88264-06-0
INDEKS 354910
9 788388 264061

NAKLEJKI, ŁAMIGŁÓWKI I MAKABRYCZNE FAKTY

W TYM TYGODNIU COFAMY SIĘ DO WIEKÓW ŚREDNICH. SPOTKAMY SIĘ Z POLSKIMI KRÓLAMI, DOŁĄCZYMY DO ŁUCZNIKÓW POD AZINCOURT I POMOŻEMY WZNOSIĆ NIEBOTYCZNĄ KATEDRĘ. UWAŻAJCIE NA SPADAJĄCE Z GÓRY NIECZYSTOŚCI I SPRÓBUJCIE NIE POTKNĄĆ SIĘ O WSZĘDOBYLSKIE SZCZURY!

BRRR MAKABRA

ŚREDNIOWIECZNE CHŁOPSKIE CHATY BARDZO CUCHNĘŁY. LUDZIE RZUCALI ŚMIECI NA PODŁOGĘ I TAM TEŻ SIĘ ZAŁATWIALI! W BUTELKACH TRZYMALI MOCZ, KTÓREGO UŻYWALI JAKO WYBIELACZA DO TKANIN.

966 - 1455

ŻYCIE W ŚREDNIOWIECZU BYŁO NIEPRZYJEMNE I KRÓTKIE! WIĘKSZOŚĆ CHŁOPÓW ŻYŁA TYLKO OK. 25 LAT. POLACY PRAWIE CAŁY TEN CZAS SPĘDZILI NA WALKACH Z KRZYŻAKAMI I INNYMI SĄSIADAMI, A PO POWROCIE DO DOMÓW GROZIŁO IM NIEBEZPIECZEŃSTWO, GDYŻ MOGLI ZACHOROWAĆ NA DŻUMĘ I UMRZEĆ.

MORZE PÓŁNOCNE
MORZE BAŁTYCKIE
IRLANDIA
Robin Hood
ANGLIA
owce
Londyn
Lubeka
proch strzelniczy
bogaty kupiec
OCEAN ATLANTYCKI
Brugia
NIEMCY
POLSKA
Azincourt
Kolonia
Praga
tkactwo
Joanna d'Arc
Paryż
rz. Ren
prasa drukarska
statek kupiecki
katedra Notre Dame
pełna zbroja
FRANCJA
pałac Dożów w Wenecji
Wenecja
winogrona
czarna śmierć
Florencja
WŁOCHY
malowanie fresku
HISZPANIA
miasto warowne
MORZE ŚRÓDZIEMNE
Rzym
Toledo

Kiedy Joanna d'Arc miała 13 lat, usłyszała głosy nakazujące jej wyrzucić angielskie wojska z Francji. Mając 17 lat, poprowadziła w 1429 r. francuską armię do zwycięstwa. Później wrogowie Joanny sprzedali ją Anglikom, którzy spalili ją na stosie jako czarownicę. W 1920 r. została uznana za świętą.

KIEDY TO SIĘ ZDARZYŁO?

966 r.	MIESZKO, PIERWSZY HISTORYCZNY WŁADCA POLSKI, PRZYJMUJE CHRZEST. DATĘ TĘ UZNAJE SIĘ ZA POCZĄTEK PAŃSTWA POLSKIEGO.
1025 r.	SYN MIESZKA, BOLESŁAW CHROBRY, Z DYNASTII PIASTÓW, ZOSTAŁ PIERWSZYM KRÓLEM POLSKI. PIASTOWIE RZĄDZILI POLSKĄ JESZCZE 345 LAT!
1337 r.	ROZPOCZYNA SIĘ WOJNA STULETNIA MIĘDZY ANGLIĄ I FRANCJĄ.
1347-1350	STRASZNA CHOROBA, ZWANA CZARNĄ ŚMIERCIĄ, ZABIŁA MILIONY MIESZKAŃCÓW EUROPY.
1386 r.	WIELKI KSIĄŻĘ LITEWSKI JAGIEŁŁO ZOSTAJE KRÓLEM POLSKI. W 1410 R. ZWYCIĘŻA KRZYŻAKÓW POD GRUNWALDEM, W JEDNEJ Z NAJWIĘKSZYCH BITEW ŚREDNIOWIECZA.
1453 r.	ZAKOŃCZYŁA SIĘ WOJNA STULETNIA - PO 116 LATACH! W 1455 R. ANGLICY ZACZYNAJĄ BIĆ SIĘ MIĘDZY SOBĄ W WOJNIE „DWÓCH RÓŻ”.

SŁOWNICZEK

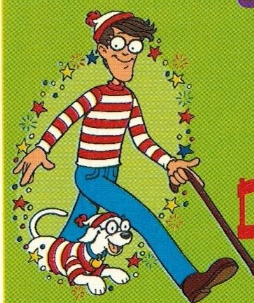
KATEDRA - GŁÓWNY KOŚCIÓŁ NA OBSZARZE RZĄDZONYM PRZEZ BISKUPA. WIELKIE MIASTA, MAJĄCE KATEDRY, SĄ PO ANGIELSKU NAZYWANE „CITY”, POZOSTAŁE „TOWN”.

PODATEK - PIENIĄDZE, KTÓRE LUDZIE MUSZĄ PŁACIĆ PANU, KRÓLOWI LUB RZĄDOWI.

USUNIĘCIE Z TRONU - ZMUSZENIE KRÓLA DO ODDANIA KORONY KOMUŚ INNEMU.

WOJNA DOMOWA - W TAKIEJ WOJNIE WALCZĄ PRZECIWKO SOBIE MIESZKAŃCY TEGO SAMEGO KRAJU.

CZĘŚĆ 23

W DROGĘ

SZUKAJ I ZNAJDŹ

W ZESZYCIE UKRYTO BŁAZNA, BUKIET KWIATÓW I 3 PRZEDMIOTY. ZNAJDŹCIE JE ORAZ 10 TAKICH CZARNYCH SZCZURÓW JAK TEN. BRRR!

Władcy Polski

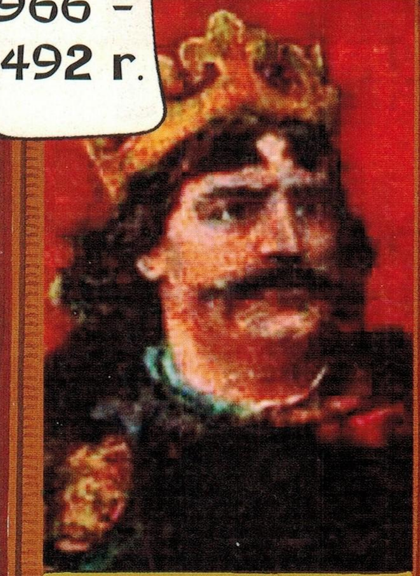

PIASTOWIE BYLI PIERWSZĄ POLSKĄ DYNASTIĄ. PO NICH RZĄDY PRZEJĘLI WALECZNI KRÓLOWIE Z DYNASTII JAGIELLONÓW.

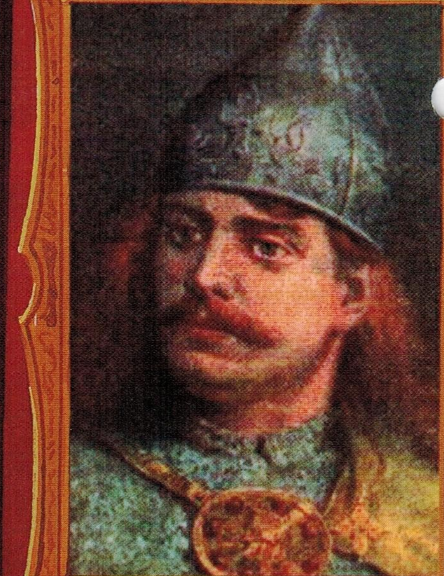
Początek

Według legendy założycielem pierwszej polskiej dynastii był prosty rolnik z gnieźnieńskiego podgrodzia, zwany Piastem. Po Piaście panowali jego potomkowie: Siemowit, Lestek i Siemomysł, który był ojcem Mieszka. Mieszko ożenił się w 965 r. z czeską księżniczką Dobrawą i rok później przyjął chrzest, a wraz z nim wszyscy jego poddani.

966 – 1492 r.

Bolesław Chrobry (992-1025) zorganizował zjazd gnieźnieński z udziałem cesarza Ottona III. Koronował się na króla Polski.

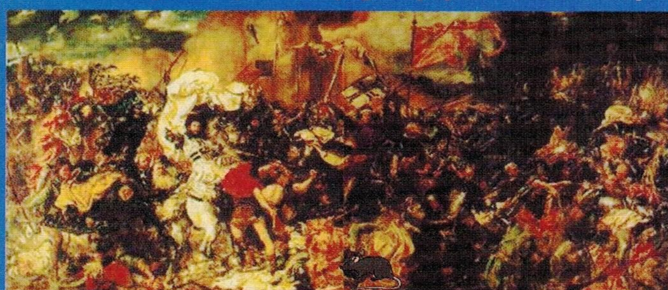

Bolesław III Krzywousty (1102-1138), książę Polski. W testamencie podzielił państwo między 4 synów.

CO WYWĄCHAŁ SZCZEK

- MIESZKO II (1025-1034) BYŁ DRUGIM KRÓLEM POLSKI, ALE BRAT BEZPRYM POZBAWIŁ GO WŁADZY I ODESŁAŁ KORONĘ CESARZOWI NIEMIECKIEMU.
- BOLESŁAW II ŚMIAŁY (1058-1079), ZWANY SZCZODRYM, SKAZAŁ NA ŚMIERĆ BISKUPA STANISŁAWA. W 1254 R. BISKUP ZOSTAŁ OGŁOSZONY ŚWIĘTYM.
- PRZEMYSŁ II (1295-1296) KORONOWAŁ SIĘ NA KRÓLA POLSKI, LECZ RZĄDZIŁ TYLKO W WIELKOPOLSCE I NA POMORZU GDAŃSKIM.
- WŁADYSŁAW I (1306-1333) BYŁ NISKI, DLATEGO NAZYWANO GO „ŁOKIETKIEM".

W 1409 roku wybuchła wielka wojna między zakonem krzyżackim a Polską i Litwą. Do decydującej bitwy doszło 15 lipca 1410 roku pod Grunwaldem. 29-tysięczna armia wojsk polsko-litewskich pod wodzą Władysława Jagiełły pokonała 21-tysięczną armię Krzyżaków! Wielki mistrz zakonu zginął w walce.

ARCHIV.

Dzielnice

W średniowieczu władcy wielu krajów dzielili swoje państwa między synów. Tak też uczynił Bolesław Krzywousty. Prawie 200 lat Polska była podzielona na wiele dzielnic. Największe znaczenie miał książę panujący w Krakowie, dlatego książęta walczyli o to miasto. Wielu z nich kilkakrotnie zdobywało i traciło tron krakowski!

Mocarstwo

Po śmierci ostatniego Piasta rządy przejął król Węgier, Ludwik. Jego córka Jadwiga poślubiła Jagiełłę, który założył nową dynastię polskich królów. Jagiellonowie rządzili Polską 186 lat i uczynili ją jednym z najpotężniejszych królestw w Europie!

Kazimierz Jagiellończyk (1444-1492) był ojcem trzech królów Polski i króla Czech Władysława II. Te monety, odkopane niedawno we Wrocławiu, pochodzą właśnie z jego czasów.

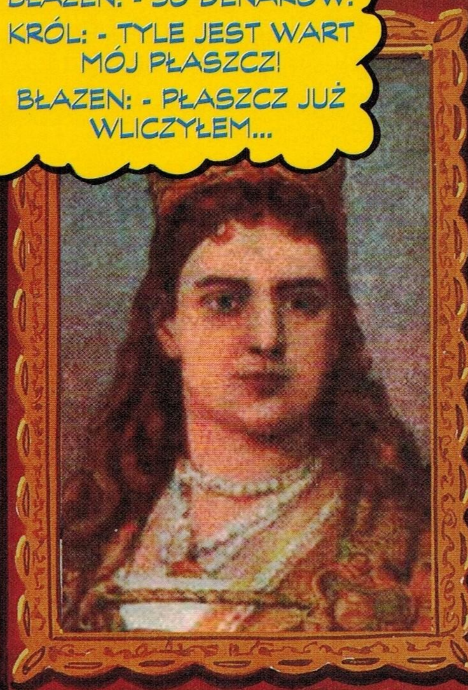

ARCHIWUM

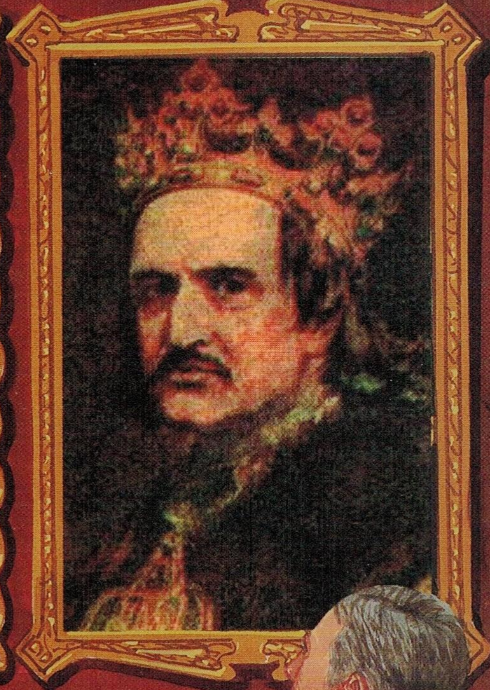
KRÓL: - ILE JESTEM WART?
BŁAZEN: - 30 DENARÓW.
KRÓL: - TYLE JEST WART MÓJ PŁASZCZ!
BŁAZEN: - PŁASZCZ JUŻ WLICZYŁEM...

Kazimierz III Wielki (1333-1370), ostatni Piast na polskim tronie. W 1364 r. ufundował uniwersytet w Krakowie.

Jadwiga (1384-1399) w wieku 11 lat została koronowana na polskiego... króla! W 1997 r. ogłoszono ją świętą.

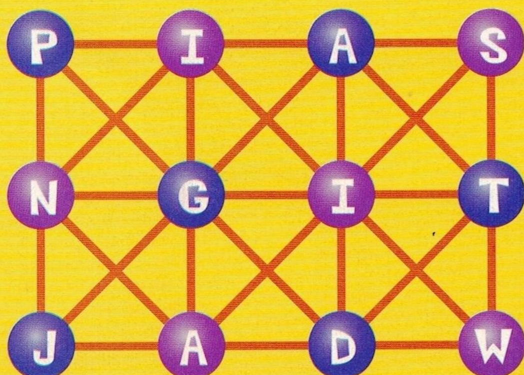

Władysław II Jagiełło (1386-1434)

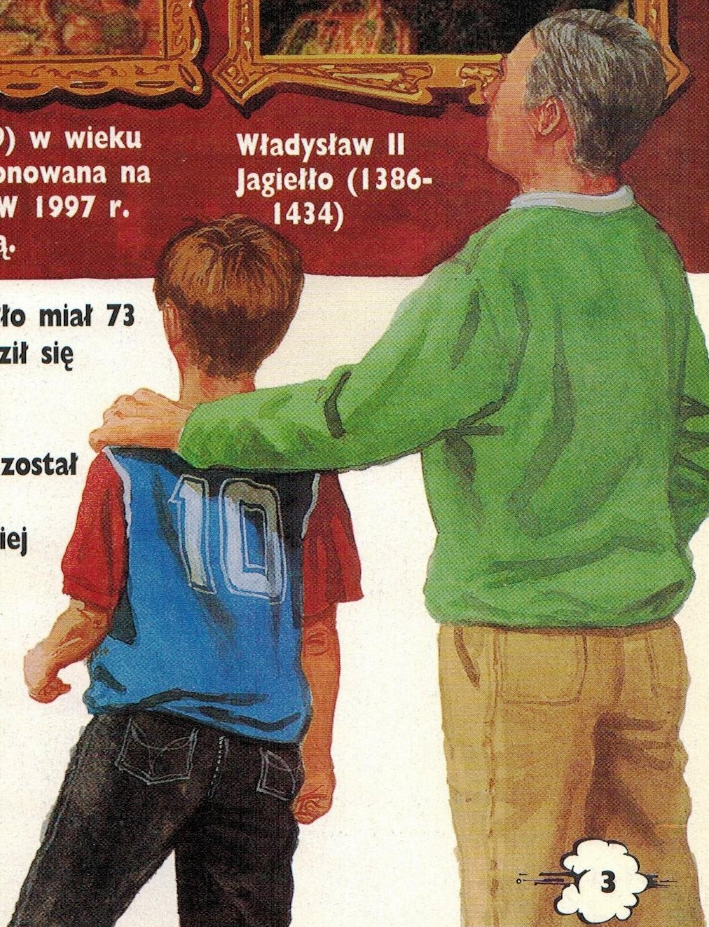

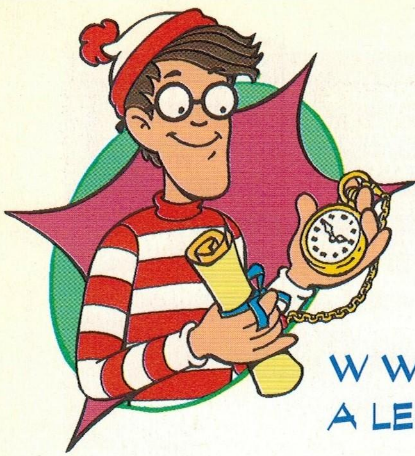
KRÓLOWIE

W DIAGRAMIE UKRYTO IMIONA KRÓLOWEJ, KRÓLA ORAZ ZAŁOŻYCIELA DYNASTII. MOŻECIE ŁĄCZYĆ LITERY W KAŻDYM KIERUNKU.

Władysław Jagiełło miał 73 lata, kiedy urodził się następca tronu, Władysław III. W wieku 10 lat został królem Polski, a sześć lat później królem Węgier! Mając 20 lat, zginął w bitwie z Turkami pod Warną, dlatego jest nazywany Warneńczykiem.

Choroba i śmierć

W WIEKACH ŚREDNICH WYBUCHAŁY WIELKIE EPIDEMIE CHORÓB, A LEKARZE - TAK NAPRAWDĘ - NIE WIEDZIELI, CO ROBIĆ!

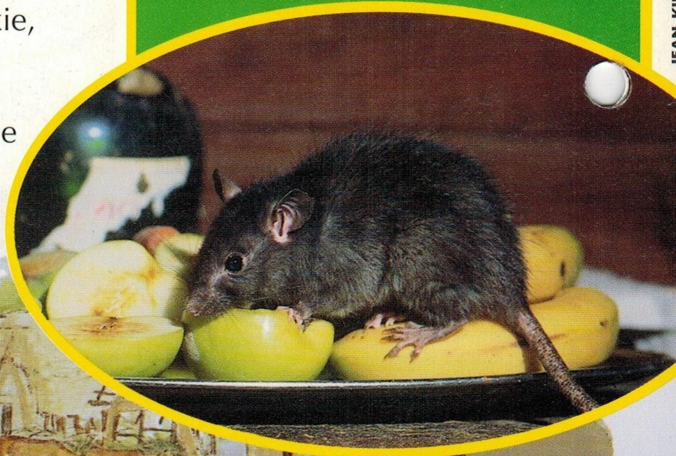
Czarna śmierć

Biedacy nie żyli zbyt długo w średniowieczu. Jeśli rana lub bolący ząb uległ zakażeniu, człowiek mógł umrzeć w ciągu tygodnia! Można też było zarazić się okropnymi chorobami, np. ospą lub tyfusem. Najgorsza ze wszystkich była dżuma, czyli czarna śmierć, która dotarła do Europy z Azji w 1347 r.

Znikające wsie

Czarna śmierć zaczynała się nagle od dreszczy, wysokiej temperatury i silnych bólów głowy. Wkrótce na całym ciele pojawiały się wielkie, czarne guzy lub ciemne plamy. Niektórzy ludzie czuli się potem lepiej, ale większość umierała w ciągu trzech dni.

Zarazki dżumy były przenoszone przez pchły szczurze. Kiedy szczur zdychał, pchły przechodziły na ludzi!

Cmentarze wkrótce zapełniły się ofiarami dżumy, dlatego ciała zmarłych zaczęto palić. Zmarli byli wynoszeni na ulicę, skąd zabierały ich wozy. Smród był okropny. Ludzie wierzyli, że można uchronić się przed zarażeniem, wąchając kwiaty. Nic to nie dawało, ale było trochę znośniej.

Obecnie lekarze studiują wiele lat i muszą nauczyć się obsługi najnowocześniejszego sprzętu, zanim zaczną leczyć pacjenta. Średniowieczni doktorzy nie chodzili do medycznych szkół. Wypisywali recepty, a lekarstwa były robione przez aptekarzy, którzy w aptekach sprzedawali także artykuły spożywcze. Chirurgiem była ta sama osoba, która wyrywała zęby i strzygła włosy!

DAVID JOEL – TONY STONE IMAGES

Kara za grzechy

W średniowieczu nikt nic nie wiedział o zarazkach. Ludzie myśleli, że zarażają się, patrząc na chorych lub wdychając złe powietrze. Ich zdaniem choroba, taka jak dżuma, jest karą zesłaną przez Boga na złych ludzi. Jedni biczowali się, by wygnać z siebie zło, inni myśleli, że najlepszą ochroną są relikwie świętych. Wierzono też, że trzykrotne obejście wokół kościoła podobno mogło uleczyć ból zęba!

Magiczne leki

Niektórzy średniowieczni doktorzy zalecali świeże powietrze i utrzymywanie czystości, ale większość lekarstw nie nadawała się do niczego. Co powiecie na wywar ze ślimaków na chore oczy? Na zapalenie migdałków zalecano tłuszcz pieczonego kota z mieszanką niedźwiedziego i borsuczego tłuszczu, wosku i ziół.

- CO MÓWIŁ LEKARZ, GDY ROZPOZNAŁ U CHOREGO DŻUMĘ?

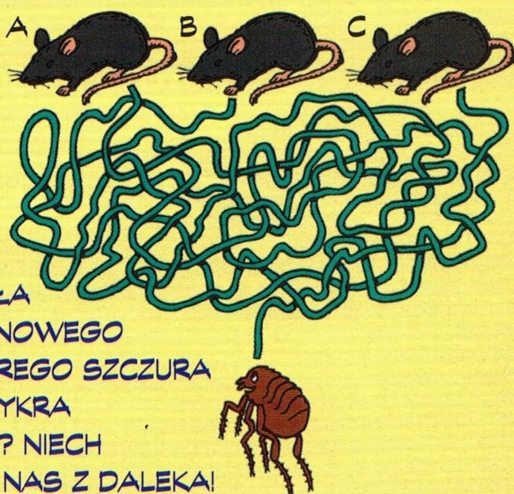
- CIE, CHOROBA!

Zwierzęta w średniowieczu czasami miały przyjemniejsze życie niż ludzie, przynajmniej nie chorowały na dżumę. Ludzie opiekowali się swoimi psami i zwierzętami gospodarskimi, ponieważ były cenne i pożyteczne.

ANCIENT ART & ARCHITECTURE COLLECTION LTD

SZCZURY

SKACZĄCA PCHŁA CHCE ZNALEŹĆ NOWEGO ŻYWICIELA. KTÓREGO SZCZURA SPOTKA TA PRZYKRA NIESPODZIANKA? NIECH TRZYMA SIĘ OD NAS Z DALEKA!

BITWA POD AZINCOURT

KRÓLOWIE ANGLII I FRANCJI WALCZYLI O WŁADZĘ WE FRANCJI PRZEZ PONAD STO LAT. JEDNA Z NAJSŁYNNIEJSZYCH BITEW TEJ WOJNY SPRAWIŁA, ŻE HENRYK V STAŁ SIĘ WIELKIM ANGIELSKIM BOHATEREM.

Kiedy francuski książę Wilhelm został królem Anglii w 1066 r., zatrzymał wszystkie swe francuskie posiadłości. Jego następcy na tronie angielskim także utrzymywali tę władzę. Lata mijały i francuscy królowie postanowili pozbawić Anglię wpływów w swym kraju. Pomiędzy tymi dwoma państwami zawsze wybuchały konflikty i nieporozumienia, ale sprawa stała się poważna, gdy Edward III wypowiedział Francji wojnę. Trwała ona aż do 1453 roku. Nazywamy ją wojną stuletnią.

Kiedy Henryk V został królem Anglii w 1413 r., od 17 lat panował pokój. Henryk jednak zdecydował rozpocząć wojnę na nowo! Chciał odzyskać te części Francji, które utracono w poprzednich bitwach, i pragnął, by koronowano go na króla Francji. Henryk miał zaledwie 26 lat, ale był odważnym i mądrym przywódcą. Zdawał sobie sprawę z tego, że armia francuska – chociaż pięć razy liczniejsza – jest źle prowadzona i kiepsko zorganizowana.

1 W sierpniu 1415 r. Henryk przekroczył Kanał La Manche i rozpoczął wojnę z Francją. Jego armia zeszła na ląd u ujścia Sekwany.

2 Armia angielska otoczyła i zdobyła Harfleur.

3 Henryk i jego wojsko podążali w kierunku Calais. Wywiadowcy przynosili złe nowiny.

4 Rankiem 25 października wrogie armie stanęły naprzeciw siebie na polu w pobliżu miasta Azincourt.

5 Francuzi byli tak pewni swej wygranej, że walczyli pomiędzy sobą o przewodzenie w armii.

6 Po odmówieniu modlitw i odśpiewaniu hymnów angielska armia była gotowa do walki.

7 Kiedy Anglicy byli już tylko 300 m od Francuzów, zatrzymali się i wetknęli w ziemię przed sobą drewniane piki. Chronieni przez nie łucznicy wycelowali strzały w stronę wroga.

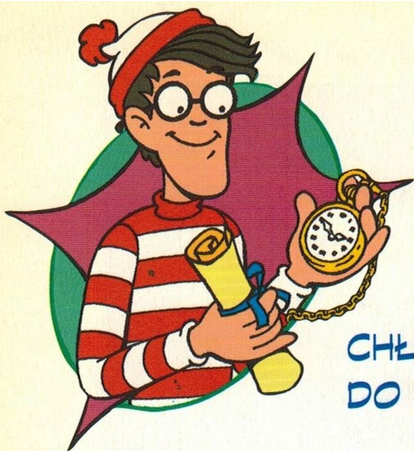
8 Plan z drewnianymi pikami powiódł się i większość francuskich kawalerzystów zginęła. Henryk i jego ludzie już bez przeszkód rozprawili się z żołnierzami piechoty.

ZA BOGA I ANGLIĘ!

FRANCUZI SIĘ WYCOFUJĄ.

9 Henryk został zwycięzcą bitwy pod Azincourt i wrócił do Anglii jako bohater. Ogłoszono go następcą francuskiego tronu, lecz zmarł, zanim zdążył na niego wstąpić.

Bunty chłopskie

CHŁOPI MIELI W TAMTYCH CZASACH WIELE POWODÓW DO NARZEKANIA. W ANGLII W 1381 R. POWIEDZIELI: „DOŚĆ"!

Praca ponad siły

W średniowieczu chłopi wiedli marny żywot. Ciężko pracowali bez zapłaty, często bywali głodni i nigdy nie mogli się wyspać. To dlatego, że całe rodziny spały na podłodze w małych, cuchnących chatach! Chłopi mieszkali na ziemi pana i pracowali dla niego, oddając część zbiorów. Jeśli mieli szczęście, pan dawał im dodatkową ziemię do uprawy, ale musieli płacić mu rentę! Chłopi mieli obowiązek też odprowadzać podatki od tego, co sprzedali ze swoich zbiorów. Dodatkowo każdy musiał płacić taki sam podatek pogłówny jak najbogatsi panowie. Miarka się przebrała! Doszło w Anglii do buntów chłopskich.

G BRAD LEWIS – TONY STONE WORLDWIDE

Ludzie także dzisiaj organizują protesty. Buntują się przeciwko wszystkiemu, z czym się nie zgadzają, od podatków po ścinanie drzew. Ci ludzie sprzeciwiają się niszczeniu lasów tropikalnych. Współcześni uczestnicy protestów używają flag i transparentów, rzadziej pałek.

SŁOWA

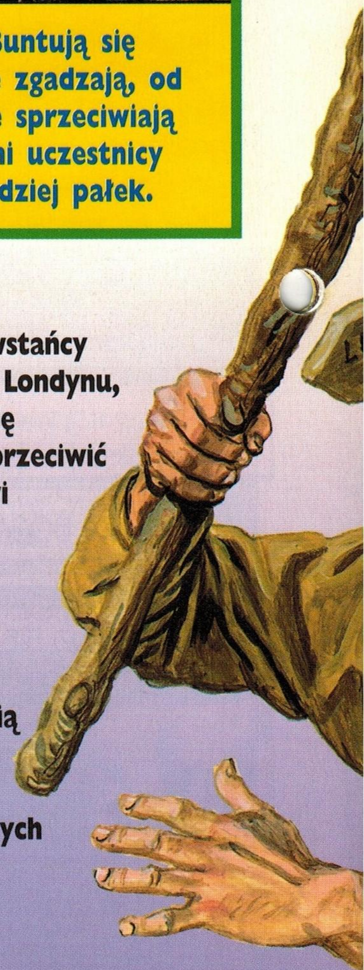
ILE SŁÓW, CO NAJMNIEJ TRZYLITEROWYCH, MOŻECIE UŁOŻYĆ Z WYRAZU

POWSTANIE

LICZBA MNOGA JEST NIEDOZWOLONA!

10 - SPRÓBUJ JESZCZE RAZ
15 - DOBRZE
20 - WSPANIALE
POWYŻEJ 30 - ZNAKOMICIE

Chłopscy powstańcy wyruszyli do Londynu, by spotkać się z królem i sprzeciwić się podatkowi pogłównemu. Po drodze napadali na dwory i klasztory. Z zimną krwią zamordowali kilku znienawidzonych panów i opatów.

Wielki bunt

W 1381 r. grupa 20 000 chłopów ruszyła do Londynu. Przewodził im Wat Tyler. Powstańcy zajęli Londyn, wywlekli z królewskiego zamku człowieka, który wymyślił pogłówne i ścięli mu głowę. Rada królewska szybko zgodziła się na wszystko, czego żądali chłopi, byle tylko wrócili do domów. Król Ryszard II namówił chłopów do odejścia. Wtedy burmistrz Londynu zabił Wata Tylera. Po śmierci przywódcy chłopi podzielili się. Kiedy niebezpieczeństwo minęło, król i panowie złamali dane obietnice, ale wstrzymali płacenie pogłównego.

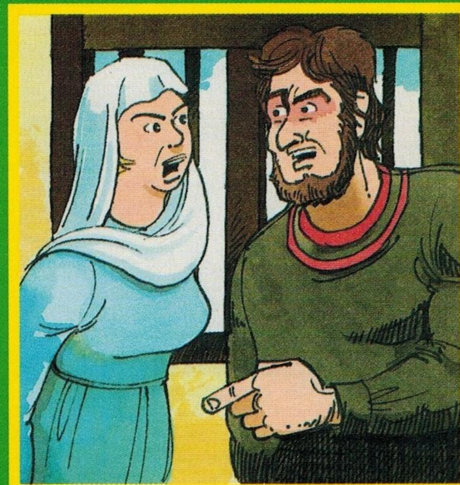
- CO ROBILI CHŁOPI PO ZAKOŃCZENIU PROTESTÓW PRZECIWKO PRZYMUSOWEJ PRACY?

- WRACALI DO PRACY.

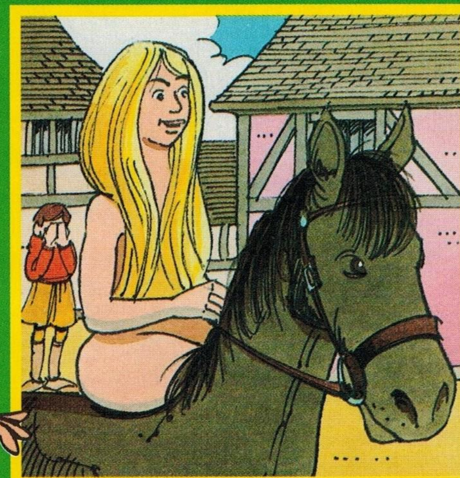
ŻĄDANIA CHŁOPÓW

- ZNIESIENIE POGŁÓWNEGO.
- ZNIESIENIE PODDAŃSTWA CHŁOPÓW I PRACY BEZ ZAPŁATY.
- PRAWO DO UPRAWIANEJ ZIEMI.
- ZEZWOLENIE NA POLOWANIE W LASACH.

LADY GODIVA

OK. 1050 R. PIĘKNA LADY GODIVA (WYM.: „GODAJWA") ZNALAZŁA WŁASNY SPOSÓB NA ZNIESIENIE PODATKÓW. WCIĄŻ BŁAGAŁA SWOJEGO MĘŻA, HRABIEGO LEOFRICA, BY ZWOLNIŁ MIASTO COVENTRY OD PODATKÓW.

PRZYSTAŁ NA TO, POD WARUNKIEM, ŻE ŻONA PRZEJEDZIE NAGO NA KONIU PRZEZ MIASTO. GODIVA ZGODZIŁA SIĘ. NA SZCZĘŚCIE MIAŁA DŁUGIE WŁOSY, KTÓRE OKRYŁY JĄ JAK PŁASZCZ. WIDOCZNE BYŁY TYLKO NOGI. WSZYSCY W COVENTRY ZOSTALI W DOMACH Z SZACUNKU DLA ODWAŻNEJ LADY GODIVY.

BIJATYKA

CI RYCERZE W LŚNIĄCYCH ZBROJACH ZNAJDUJĄ SIĘ W ŚRODKU STRASZLIWEJ BIJATYKI, PRZYJACIELE WALLY'EGO. PEŁNO TU PIK, WŁÓCZNI, ŁAŃCUCHÓW, PAŁEK I STRZAŁ, WIĘC UWAŻAJCIE! CZY MOŻECIE MNIE ODSZUKAĆ W TYM ŚREDNIOWIECZNYM ROZGARDIASZU?

ZNAJDŹCIE TEŻ I TE „RODZYNKI":

- LECĄCĄ KULĘ BŁOTA.
- MOST ZWODZONY OPADAJĄCY NA ZIEMIĘ Z NIEBEZPIECZNĄ SZYBKOŚCIĄ.
- ZADOWOLONEGO GOŚCIA Z SZEROKIM UŚMIECHEM I W FIOLETOWYM KAPELUSZU.
- KONIA, KTÓRY SPADŁ Z MOSTU.

ILE PASIASTYCH NAMIOTÓW JEST TUTAJ?
I NA KONIEC ZNAJDŹCIE TEN FRAGMENT:

- JAK SIĘ NAZYWAŁ NAJGŁOŚNIEJSZY RYCERZ W DZIEJACH POLSKI?
- KRZYKOMIR HERBU RYCZYWÓŁ!

Życie w mieście

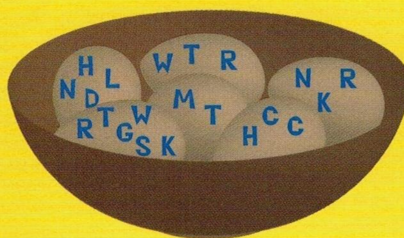
Z WYCIECZKI PO ŚREDNIOWIECZNYM MIEŚCIE PRZYNOSIŁO SIĘ ZNACZNIE WIĘCEJ WRAŻEŃ, NIŻ PRZYPUSZCZANO.

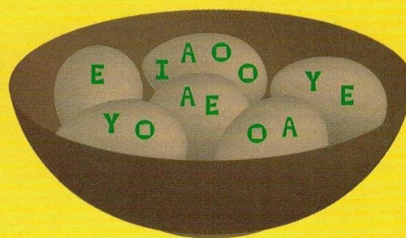
Okropne miasta

Średniowieczne miasta targowe były brudne, cuchnące i zatłoczone. Nie było w nich toalet ani pojemników na śmieci, więc ludzie po prostu wyrzucali odpadki na ulicę. Wcześniej krzyczeli: „Uwaga!", aby przechodnie mogli się schronić. Większość miast otaczały wielkie mury. To trzymało zbójów i wrogów z dala od miasta. Był to także świetny sposób na zarabianie pieniędzy – aby przekroczyć bramę miasta, goście musieli zapłacić myto! Bramy otwierano o świcie, a zamykano o zmierzchu. Wszystkie odchodzące od nich drogi prowadziły na rynek.

NA ZAKUPY!

POŁĄCZ SPÓŁGŁOSKI Z JEDNEJ MISKI Z SAMOGŁOSKAMI Z DRUGIEJ, ABY UTWORZYĆ SZEŚĆ SŁÓW ZWIĄZANYCH ZE ŚREDNIOWIECZNYMI SKLEPAMI.

Na rynku

Rolnicy i handlarze przyjeżdżali na rynek, by sprzedawać oraz kupować towary. Wyuczeni rzemieślnicy, np. szewcy lub krawcy, mieszkali nad swoimi warsztatami. Każda grupa miała swój własny cech, który ustalał ceny i jakość towarów.

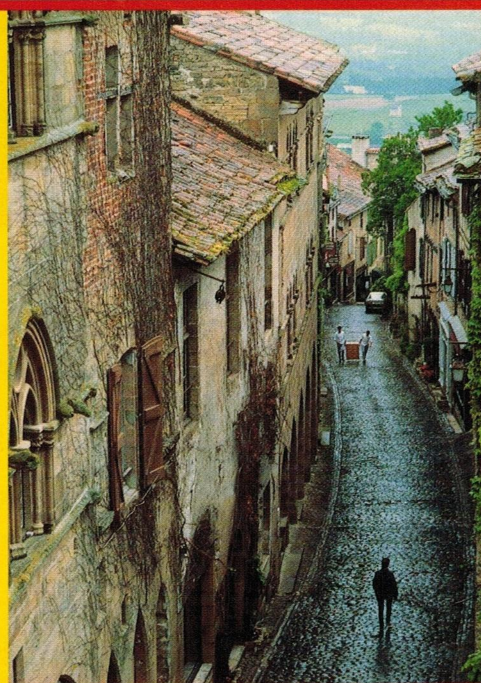
Gdzie by tu zjeść?

W wielu domach nie było kuchni, a więc ludzie zanosili jedzenie do sklepu, aby tam je przyrządzić. Kobiety spieszyły do piekarza, który piekł im ciasto i chleb. W wielkich miastach spotykało się nawet sklepy z gotowym jedzeniem!

RZEMIOSŁO ULICZNE

ULICE NAZYWANO OD RZEMIEŚLNIKÓW, KTÓRZY NA NICH MIESZKALI. NA ULICY PIEKARSKIEJ BYŁO WIELE PIEKARŃ, NA SZEWSKIEJ - SZEWCÓW, NA MYDLANEJ MIESZKALI LUDZIE WYRABIAJĄCY MYDŁO, NA ZŁOTNICZEJ ZŁOTNICY, CZYLI JUBILERZY.

W średniowiecznych miastach panowała straszna ciasnota, bo domy budowano blisko siebie. Dlatego wyłożone brukiem ulice były wąskie, jak te w starym francuskim mieście na zdjęciu. Górne piętra często sterczały nad ulicą, potęgując wrażenie ciasnoty. Mieszczanie wyrzucali nieczystości na ulicę, za co groziły im wysokie grzywny. Ulic nie oświetlały lampy, zatem nocą było tam ciemno.

BERTRAND RIEGER – TONY STONE IMAGES

Symbolem samorządności miasta był ratusz. Jego budynek mieścił się u zbiegu ważnych dróg, a więc na placu targowym (rynku). Na zdjęciu ratusz we Wrocławiu.

ARCHIWUM

- WIESZ, GDZIE NAJCHĘTNIEJ SPOTYKANO ZŁOCZYŃCÓW?

- WIEM, POD PRĘGIERZEM!

W WARSZTACIE

ŚREDNIOWIECZNE MIASTA BYŁY ZATŁOCZONYMI I HAŁAŚLIWYMI OSADAMI, W KTÓRYCH TRZEBA BYŁO BARDZO UWAŻAĆ!

1 WARSZTATY MIEŚCIŁY SIĘ NA PARTERACH DOMÓW RZEMIEŚLNIKÓW. PRACOWALI ONI BLISKO OKIEN, TAK BY KAŻDY MÓGŁ SIĘ PRZEKONAĆ, JACY SĄ DOBRZY W SWYM FACHU. TOWARY NA SPRZEDAŻ TEŻ W NICH WYSTAWIANO.

2 RODZINY MIESZKAŁY NAD SKLEPEM. CZĘSTO SIĘ ZDARZAŁO, ŻE DZIECI SYPIAŁY W TYM SAMYM POKOJU, CO ICH RODZICE.

3 NIEWIELU LUDZI POTRAFIŁO CZYTAĆ, WIĘC SKLEPIKARZE WYWIESZALI ZNAKI POKAZUJĄCE, CO SPRZEDAJĄ.

4 RZEŹNICY PO ZABICIU ZWIERZĘCIA WYRZUCALI WNĘTRZNOŚCI NA ULICĘ. MIĘSO SZYBKO SIĘ PSUŁO, PONIEWAŻ NIE BYŁO WTEDY LODÓWEK.

5 W DOMACH BRAKOWAŁO TOALET I KANALIZACJI, A WIĘC LUDZIE WYLEWALI SWE ODCHODY NA ULICĘ. TAM TAKŻE LĄDOWAŁY RESZTKI JEDZENIA - PRAWDZIWA UCZTA DLA SZCZURÓW!

6 KUPCY, TACY JAK PIEKARZE I MLECZARZE, SPRZEDAWALI SWE TOWARY NA ULICACH. GŁOŚNO ZACHWALALI JE, BY ZACHĘCIĆ LUDZI DO KUPNA CHLEBA I MLEKA.

DOBRE POMYSŁY

BUDOWA KOŚCIOŁA

WIELKIE KOŚCIOŁY ŚREDNIOWIECZA WCIĄŻ STOJĄ, CHOĆ MINĘŁY JUŻ SETKI LAT!

ERIKA CRADDOCK – TONY STONE IMAGES

Życie religijne

W średniowieczu ludzie byli bardzo religijni. Wierzyli w istnienie nieba i piekła i chcieli znaleźć się w niebie. Bogacze oddawali Kościołowi skarby i ziemię, aby pokazać, jacy są dobrzy. Chłopi musieli oddawać jedną dziesiątą zbiorów – choć i tak nie mieli ich zbyt wiele! Kościół stał się bogaty i potężny. Większość Europejczyków była katolikami i należała do Kościoła Rzymskokatolickiego. Przywódcami Kościoła byli biskupi. Wygłaszając kazania podczas mszy, wpływali na postępowanie ludzi.

Paryska katedra Notre Dame została ukończona w 1240 roku. Dzięki bardzo smutnej historii o biednym garbusie, mieszkającym w katedralnej wieży, świątynia ta stała się sławna na całym świecie.

- JAK NAZYWA SIĘ POTWÓR, KTÓRY PŁUCZE SOBIE USTA?

- PŁUKACZ!

Deszczówka ściekała z dachu katedr kamiennymi rynnami. Dzióbki, którymi były zakończone, wytryskiwały wodę, aby nie spływała po ścianach budowli. Dzióbki często misternie rzeźbiono i tworzono z nich brzydkie rzygacze. Te przerażające oblicza miały odstraszać złe duchy. W katedrach gotyckich natykamy się na setki takich rzeźb.

PAUL KENWARD – TONY STONE IMAGES

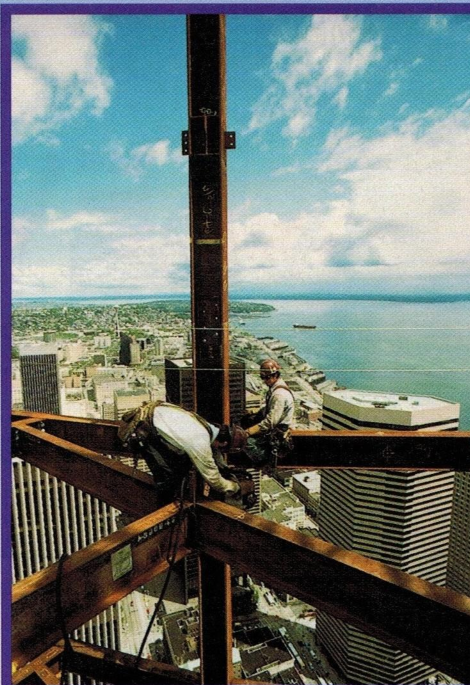

Praca na wysokich katedrach wymagała odwagi. Robotnicy musieli wspinać się i schodzić po trzęsących się drewnianych rusztowaniach, powiązanych ze sobą sznurami.

SZKŁO I OŁÓW

WITRAŻE, CZYLI ZABARWIONE SZKŁA OKIENNE, POŁĄCZONE OŁOWIANYMI RAMKAMI, PRZEDSTAWIAŁY OPOWIEŚCI BIBLIJNE LUDZIOM, KTÓRZY W WIĘKSZOŚCI NIE UMIELI CZYTAĆ.

NICK GUNDERSON – TONY STONE IMAGES

Narzędzia służące w czasach średniowiecza do budowy były podobne do współczesnych, ale wtedy nie istniały maszyny, którymi obecnie posługują się budowlańcy. Prace wykonywano więc ręcznie. Współczesne metody budowlane i materiały, takie jak stal, umożliwiają wznoszenie drapaczy chmur w kilka lat.

Natchniony styl

Od XIII w. po surowym stylu romańskim katedry budowano w nowym stylu. Gotyckie kościoły były wyższe niż wcześniejsze, miały też większe okna, a więc we wnętrzach było znacznie jaśniej. Ostre, spiczaste wieże świątyń wznosiły się wysoko nad miastem. Niektóre kościoły mieściły ponad 25 000 osób, np. w Gdańsku! Ich wnętrza zachwycały swym pięknem. Ściany i sufity pokrywano malowidłami. Można tam było też obejrzeć witraże i setki rzeźb.

Mistrzostwo

Przy budowie jednej katedry pracowało nieraz kilka pokoleń robotników. Wznoszenie tych największych trwało niekiedy setki lat. Budowano je w wielu stylach. Świątynię projektował mistrz kamieniarski. Był on odpowiedzialny za plac budowy i upewniał się, czy wszyscy dobrze wykonują swoją pracę. Kierował ogromną brygadą utalentowanych rzemieślników: cieśli, kamieniarzy i rzeźbiarzy. Musiał także dbać o to, by zadowolić biskupa!

KAMIENNE MASKI

W TYM KAMIENNYM RUMOWISKU ZNAJDUJĄ SIĘ PONURE RZYGACZE. ILE ICH TU JEST, MIŁOŚNICY WALLY'EGO?

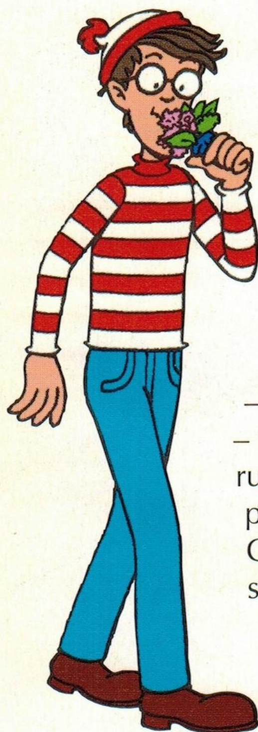

LEWUS ZOSTAJE AKTOREM

Gdy Lewus wyskakuje na scenę jak Filip z konopi, wiadomo, że dzieje się coś podejrzanego...

Nareszcie na miejscu! – zawołał z radością Białobrody, kiedy razem z Wallym, Wendą i Szczekiem wylądowali na brukowanej uliczce niewielkiego miasteczka w średniowiecznej Anglii.

Przybyli tu, by obejrzeć festiwal ulicznych teatrów, który miał się zacząć za dwa dni.

– Co to będzie za przedstawienie? – spytała w pewnej chwili Wenda, kiedy przechadzali się wąskimi zaułkami.

– Składa się na nie mnóstwo scen z Biblii – wyjaśnił czarodziej. – Każda zostanie odegrana na ruchomych wozach, które będą poruszać się po całym mieście. Gdy aktorzy na jednym wozie skończą swoją scenę, wóz odjedzie, a jego miejsce zajmie następny.

– Brzmi nader interesująco – oceniła dziewczynka.

– No jasne! – odparł z wielkim entuzjazmem Białobrody. – A to jeszcze nie wszystko: kolejne sceny będą odgrywali miejscowi rzemieślnicy.

Przystanął, by przyjrzeć się materiałom rozwieszonym na krawieckim kramie.

– Pewnie nie znacie nikogo, kto umiałby grać? – zapytał ich z nadzieją w głosie sprzedawca. – Mamy odegrać jedną ze scen w wielkim ulicznym przedstawieniu – wyjaśnił. – Na nieszczęście, nasz najlepszy aktor zatruł się i pilnie potrzebny jest nam ktoś na jego miejsce.

Przyjaciele wymienili spojrzenia.

– Mógłbyś im pomóc, czarodzieju? – zwrócił się do Białobrodego Wally. – Przecież znasz teksty wszystkich sztuk, jakie kiedykolwiek napisano.

Białobrody wypiął dumnie pierś.

– Będę zachwycony, mogąc wam pomóc – odparł. – Nazywam się Białobrody, a to moi przyjaciele: Wenda, Wally i Szczek.

– Cieszę się, że was poznałem – krawiec uśmiechnął się i uścisnął dłoń magika. – Jutro rano zaczynamy próby.

Następnego dnia Białobrody zawisł na sznurze wysoko nad wozem krawieckim, z olbrzymią parą skrzydeł przyczepioną do pleców. Drugi koniec sznura umocowano do tajemniczej machiny, ukrytej pod sceną.
– Długo zamierzasz tak wisieć, czarodzieju? – zawołała Wenda, kiedy zobaczyła, co się dzieje.
– Tylko chwilę! – odkrzyknął magik, trochę już zasapany. – Jestem aniołem, który przybył z nieba na ziemię.
– Cisza! – wrzasnął kierujący przedstawieniem krawiec. – Kiedy dam sygnał, jeden z was ma opuścić anioła na scenę. Powoli! Zrozumiano?
Ale próba nie potoczyła się zgodnie z tym planem. Gdy czarodziej opadał wolno na scenę, sznur urwał się nagle i Białobrody wylądował gwałtownie na jednym z aktorów. Biedak upadł tak niefortunnie, że skręcił nogę w kostce. Leżał, zwijając się z bólu.
„Głównodowodzący” krawiec chwycił się za głowę i westchnął głośno.
– I gdzie ja teraz znajdę drugiego aktora? – zwrócił się do trupy aktorów, którzy właśnie znosili rannego ze sceny.
– Nie musisz go wcale szukać! – rozległ się nagle jakiś zachrypnięty głos.
Kurtyna zasłaniająca wóz rozsunęła się i na scenie pojawił się... Lewus!
– Jak on się tu dostał? – zawołała zdumiona Wenda.
Ale zanim ktokolwiek mógł jej odpowiedzieć, nowa gwiazda aktorska przyjęła najwspanialszą pozę, gotowa do grania każdej roli.

Po skończonej próbie czwórka przyjaciół zebrała się razem.
– Myślę, że ktoś celowo przeciął twój sznur, czarodzieju – zaczął Wally, który zdążył poczynić drobne śledztwo. Szczek wiernie mu pomagał.

– Odkryłem na nim nacięcia noża.
– Ależ kto mógłby uczynić tak potworną rzecz?! – wykrzyknął zdumiony czarodziej, masując obolałą kostkę.
– Jeden z handlarzy ryb – wyjaśnił Wally.
– Musisz wiedzieć, że to odwieczni wrogowie krawców. Obie grupy chcą wystawić najlepsze przedstawienie. Kiedy handlarze ryb zobaczyli, jak dobrze idą próby krawców, podsunęli głównemu aktorowi rywali zepsutą rybę. A potem sprytnie nadcięli sznur.
– Lepiej pilnujmy wozu dziś w nocy – zaproponowała Wenda. – Żeby kolejne wypadki nie wydarzyły się przed jutrzejszym występem.
– Masz rację – zgodził się Wally, a Szczek szczeknął potwierdzająco.

Następnego ranka Wally, Wenda i Szczek dołączyli do tłumu, z podnieceniem czekającego na pierwsze przedstawienie. Gdy podjechał wóz krawców, wszyscy zaczęli głośno wiwatować.
– Oby tylko poszło dobrze – szepnęła Wenda, trzymając kciuki na szczęście.
I tak się stało! Publiczność klaskała, zachwycona, dopóki nie podjechał kolejny wóz. Wreszcie nadeszła pora na przedstawienie handlarzy ryb. Kiedy

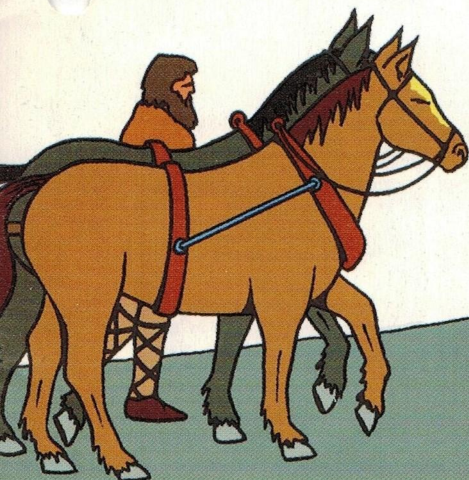
nadjechał ich wóz, wszyscy skrzywili się z obrzydzenia.
– Rany, co tak cuchnie? – zapytał ktoś z tłumu, zasłaniając nos ręką.
– To zgniłe ryby! – zawołało kilka osób i wszyscy się cofnęli.
– Czemu ich wóz tak śmierdzi? – Wenda usiłowała wstrzymać oddech.
– Ja tego nie wiem – pomyślał Szczek.
– Ale na pewno nie zostawię tego tak sobie – i z resztą publiczności odbiegł najdalej, jak to tylko możliwe.

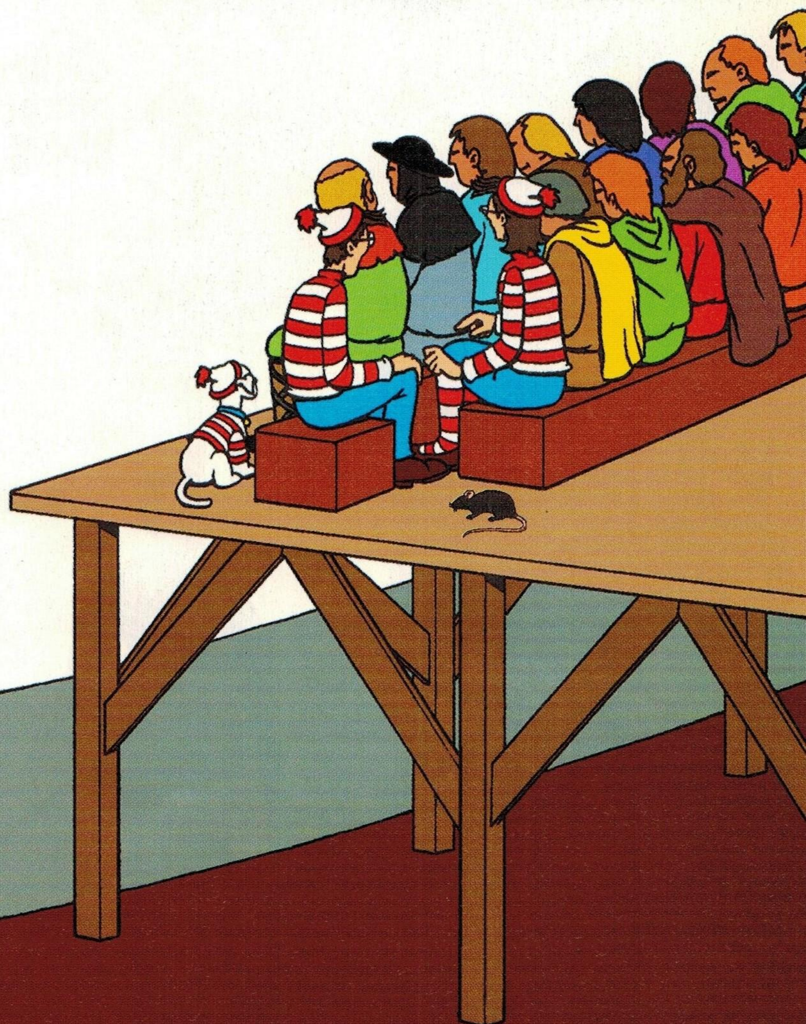
Wieczorem przyjaciele przyłączyli się do świętujących krawców. Wieść o cuchnącym wozie handlarzy ryb rozeszła się po całym mieście lotem błyskawicy i wszyscy już o tym plotkowali.
– Zgadnijcie, czego się właśnie dowiedziałem – zaczął Białobrody, ledwo powstrzymując śmiech. – W nocy, kiedy wszyscy handlarze ryb spali, ktoś wślizgnął się pod ich wóz i przyszył zdechłe ryby wzdłuż dolnej krawędzi kurtyny. Do rana wszystkie przegniły.

– Nic dziwnego, że ich wóz tak było okropnie czuć – zauważyła Wenda.
– A domyślasz się może, Wally, kto był tym krawcem?
Przyjaciele wymienili spojrzenia, ale nikt z nich nie wiedział tego na pewno. Jednak Wally był pewien, że gdzieś za ich plecami Lewus uśmiechnął się szelmowsko, zadowolony z siebie.

KONIEC

W NUMERZE 24. LEWUS CHCE UGRYŹĆ WIĘCEJ, NIŻ MOŻE POŁKNĄĆ.

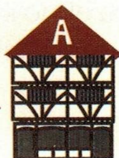
ŁAMIGŁÓWKI Z PRZESZŁOŚCI

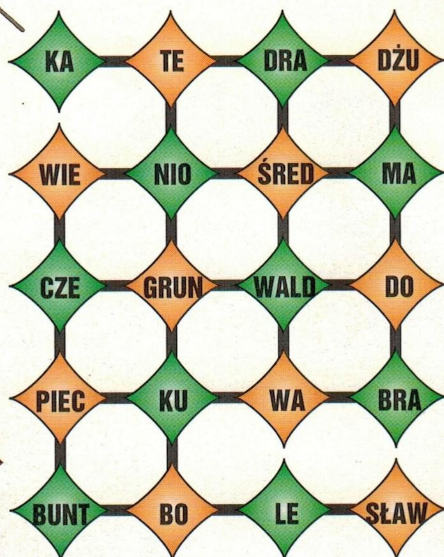
MAM NADZIEJĘ, ŻE UWAŻNIE CZYTALIŚCIE ZESZYT O ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPIE. ZARAZ SPRAWDZIMY WASZĄ WIEDZĘ.

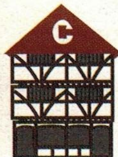
Labirynt słowny

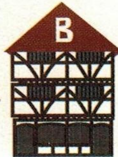
Utwórz siedem słów z podanych zestawów liter i zacieniuj je w ten sposób, by przekonać się do którego domu dotarł Wally.

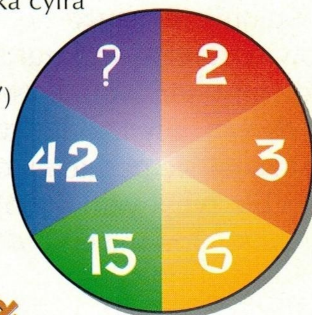

O Wandzie, co Niemca nie chciała, słyszała Polska cała

- CZY SŁYSZAŁEŚ DOWCIP O CZARNEJ ŚMIERCI?

- JEST ZABÓJCZY!

W kółko

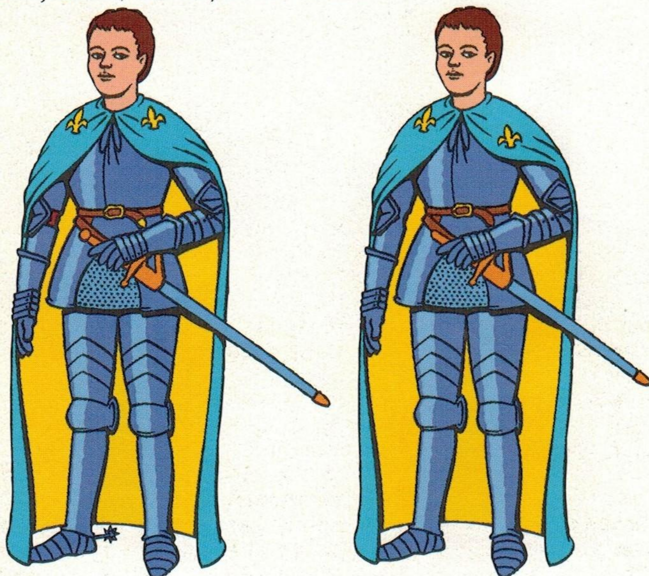
Czy potrafisz odgadnąć brakujące liczby? Jaka cyfra łączy je wszystkie? (Wskazówka: liczba rymuje się z „iskrzy")

Naszą Wendę tylko ten zna, kto Wally'ego co tydzień ma

Znajdź różnicę

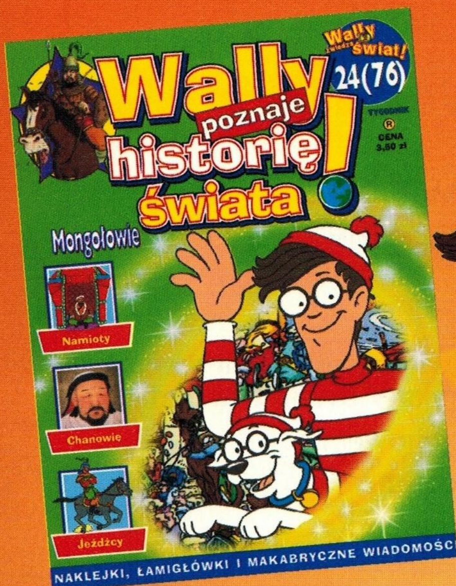
Między tymi dwoma wizerunkami Joanny d'Arc w lśniącej zbroi jest osiem różnic. Jeśli je odnajdziesz, zasłużysz na medal!

Kupiecki bałagan

Kupcy wywieszali przed swymi sklepami obrazki, by wszyscy wiedzieli, czym handlują. Każdy z nich potrzebuje do swego sklepu dwóch znaków. Czy pomożesz im połączyć obrazki w pary?

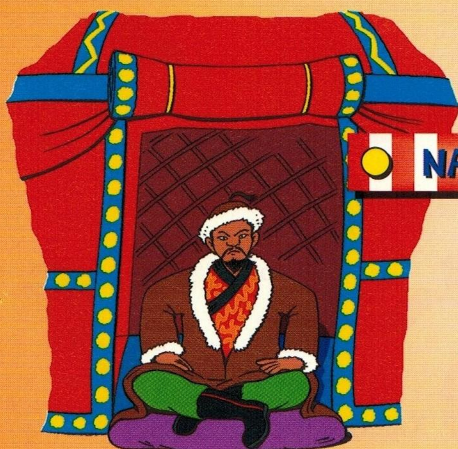

Za tydzień Wally przyłączy się do MONGOŁÓW

- ZASIĄDZIEMY DO WYKWINTNEJ UCZTY
- ZAMIESZKAMY W PRZYTULNYM NAMIOCIE
- POSŁUCHAMY WSKAZÓWEK, JAK ZOSTAĆ WIELKIM ODKRYWCĄ

ORAZ WIĘCEJ DARMOWYCH NAKLEJEK I ŚWIETNA NOWA ŁAMIGŁÓWKA Z WALLYM

Wydawnictwo: GE Fabbri Phoenix Sp. z o.o.
Adres redakcji: 50-079 Wrocław, ul. Ruska 41/42
Tel. (071) 344 77 75, fax 344 79 84
Redaktor naczelna: Małgorzata Pędziwiatr
Z-ca red. naczelnego: Violetta Nowakowska
Opracowanie graficzne: Jola Kłosowicz,
opracowanie kolorystyczne portretów królów Polski
J. Matejki: W. Rajewicz
Korekta: Elżbieta Niegoda i Waldemar Spallek
Redaktor techniczny: A. Kaczmarek Kolportaż: A. Grzebyk
Zamówienia na egzemplarze archiwalne przyjmujemy
wyłącznie na kartkach pocztowych.

ISBN 83-910481-1-X, 83-88264-06-0 [cz. 23 (75)]
Zabroniona jest bezumowna sprzedaż numerów bieżących
i archiwalnych „Wally zwiedza świat" po cenie niższej
od ceny detalicznej ustalonej przez wydawcę.

ATLAS:
otrzymasz go w prezencie wraz z numerem pierwszym WALLY POZNAJE HISTORIĘ ŚWIATA. Znajdziesz w nim ilustracje z całego świata, a także nieocenione informacje przydatne do zadań domowych. Są w nim obrazki słynnych budowli, zwierząt, a także mieszkańców świata.

NAKLEJKI:
w każdym numerze znajdziesz komplet darmowych naklejek do atlasu. Gdzie je naklejać? To proste! Numer naklejki odpowiada pustej kratce w atlasie.

Oprócz naklejek z numerami, otrzymasz naklejki z reprezentantami różnych epok. Dostaniesz też zabawne naklejki Wally`ego, które możesz przykleić tam, gdzie chcesz.

SEGREGATOR:
pierwszy z czterech segregatorów otrzymasz z numerem drugim, w którym Wally cofa się w czasy faraonów. Każdy z numerów jest dziurkowany, tak więc łatwo wpiąć go do segregatora. Dzięki niemu cały zbiór nie będzie się niszczyć, a ty szybko znajdziesz potrzebny numer.

Historyczny quiz Wally'ego

CZY ZNACIE PRAWIDŁOWE ODPOWIEDZI NA TE PYTANIA, PODRÓŻNICY W CZASIE?

1 Co było lekarstwem na dżumę:

a) suszone ropuchy,

b) wywar ze ślimaków,

c) tłuszcz pieczonego kota.

2 Największym zwycięstwem Henryka V była bitwa pod:

a) Andrychowem,

b) Azincourt,

c) Frankfurtem.

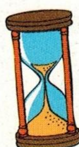

3 Kto był pierwszym królem Polski:

a) Mieszko I,

b) Bolesław Chrobry,

c) król Maciuś Pierwszy.

4 Kto płacił pogłówne:

a) tylko król,

b) wszyscy,

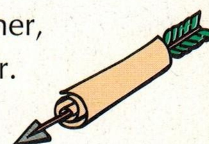
c) chłopi pańszczyźniani.

5 Przywódcą zbuntowanych chłopów angielskich był:

a) Jakub Szela,

b) Tina Turner,

c) Wat Tyler.

6 Wylot rynny zakończony kamienną paszczą to:

a) krzykacz,

b) szperacz,

c) rzygacz.

7 Kazimierz Wielki ufundował:

a) Akademię Pana Kleksa,

b) uniwersytet w Krakowie,

c) uniwersytet we Wrocławiu.

8 Wojna stuletnia zakończyła się w roku:

a) 1410,

b) 1453,

c) 1476.

9 Mieszkańcy średniowiecznych miast wyrzucali nieczystości:

a) do śmietnika,

b) na ulicę,

c) do sąsiada.

10 Katedrę projektował:

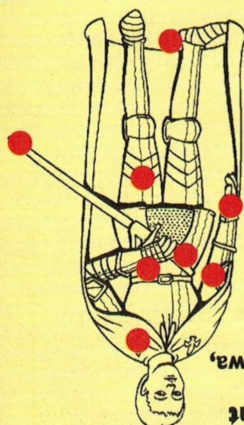
a) mistrz ceglarski,

b) mistrz wagi ciężkiej,

c) mistrz kamieniarski.

ODPOWIEDZI (NIE ZAGLĄDAJ!)

Str. 1: Szukaj i znajdź: Magna Charta - str. IV okładki, rzygacz - str. 14, błazen - str. 17, korona - str. 2, kwiaty - str. 4.
Str. 3: Królowie: Jan (Olbracht), Jadwiga, imię założyciela dynastii – Piast.
Str. 5: Szczury: szczur A.
Str. 10-11: Wally schował się za opancerzonym koniem w lewym dolnym rogu; błotna kula leci dokładnie pod namiotem w biało-czerwone pasy; most zwodzony zajmuje całą prawą stronę rysunku; uśmiechnięty i zadowolony gość wyjeżdża z bramy zamku za mostem; zad leżącego konia jest pod zwodzonym mostem, na dole rysunku; na obrazku są trzy pasiaste namioty, fragment przedstawia scenę na tle środkowego namiotu w pomarańczowe pasy.
Str. 12: Na zakupy!: myto, cech, targowisko, handel, towar, rynek.
Str. 15: Kamienne maski: jest tu 10 rzygaczy.
Str. 20: Wytęż wzrok: rozwiązanie po prawej. **Labirynt słowny:** katedra, dżuma, średniowiecze, Grunwald, Dobrawa, kupiec, bunt, Bolesław. Wally zmierza do domu B. **W kółko:** brakującą liczbą jest 123. Kolejne liczby powstają po pomnożeniu liczby przez 3 i po odjęciu od iloczynu 3. **Kupiecki bałagan:** parami są: A i F, B i D, C i G, E i H. **Historyczny quiz Wally'ego:** 1a, 2b, 3b, 4b, 5c, 6c, 7b, 8b, 9b, 10c.

ODPOWIEDZI (NIE ZAGLĄDAJ!)

Str. 1: Szukaj i znajdź: Magna Charta - str. IV okładki, rzygacz - str. 14, błazen - str. 17, korona - str. 2, kwiaty - str. 4.
Str. 3: Królowie: Jan (Olbracht), Jadwiga, imię założyciela dynastii – Piast.
Str. 5: Szczury: szczur A.
Str. 10-11: Wally schował się za opancerzonym koniem w lewym dolnym rogu; błotna kula leci dokładnie pod namiotem w biało-czerwone pasy; most zwodzony zajmuje całą prawą stronę rysunku; uśmiechnięty i zadowolony gość wyjeżdża z bramy zamku za mostem; zad leżącego konia jest pod zwodzonym mostem, na dole rysunku; na obrazku są trzy pasiaste namioty, fragment przedstawia scenę na tle środkowego namiotu w pomarańczowe pasy.
Str. 12: Na zakupy!: myto, cech, targowisko, handel, towar, rynek.
Str. 15: Kamienne maski: jest tu 10 rzygaczy.
Str. 20: Wytęż wzrok: rozwiązanie po prawej. **Labirynt słowny:** katedra, dżuma, średniowiecze, Grunwald, Dobrawa, kupiec, bunt, Bolesław. Wally zmierza do domu B. **W kółko:** brakującą liczbą jest 123. Kolejne liczby powstają po pomnożeniu liczby przez 3 i po odjęciu od iloczynu 3.
Kupiecki bałagan: parami są: A i F, B i D, C i G, E i H.
Historyczny quiz Wally'ego: 1a, 2b, 3b, 4b, 5c, 6c, 7b, 8b, 9b, 10c.

